

Лекція 1. ФІЛОСОФІЯ, КОЛО ЇЇ ПРОБЛЕМ І РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

ПЛАН

1. Світогляд і його історичні типи.
2. Філософія і наука. Об'єкт і предмет філософії.
3. Функції філософії.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕМИ

Світогляд, загальна картина світу, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, переконання, ідеал, міфологія, релігія, філософія, ідеалізм, матеріалізм, скептицизм, агностицизм.

Питання 1. Крім фахових навичок, знань, ерудиції, необхідних при вирішенні конкретних завдань, кожній людині потрібен широкий кругозір, уміння бачити тенденції, перспективи розвитку світу, розуміння того, що відбувається, сенсу і змісту наших дій, нашого життя, тобто світогляд. **Світогляд** - сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають найзагальніше бачення світу, місця людини в ньому і водночас життєві позиції, програми поведінки, дій людей.

Носієм світогляду, його суб'єктом є особистість, соціальна група і суспільство в цілому. Людина у своєму індивідуальному розвитку стає особистістю лише тоді, коли в неї формується певний світогляд.

Емоційно-психологічну сторону світогляду на рівні настроїв, почуттів складає **світовідчуття**. Досвід формування пізнавальних образів світу з використанням наочних уявлень відносять до **світосприйняття**. Понятійний, інтелектуальний аспект світогляду утворює **світорозуміння**. Синтез знань людей про природу і соціальну реальність утворює **загальну картину світу**. Сукупність природничих наук утворює природничонаукову картину світу, а суспільних - соціально-історичну картину дійсності. Створення загальної картини світу - завдання всіх галузей знання.

Знання ніби вливаються в своєрідний "резервуар" світогляду, але лише тоді, коли вони перетворюються на переконання, тобто погляди, які активно сприймаються людьми як такі, що відповідають характеру їхньої свідомості, життєвим прагненням. Переконання - не лише інтелектуальна позиція, але й емоційний стан, стійка психологічна настанова. Воно припускає не тільки розуміння, але і безумовне сприйняття якоїсь реальності, поглядів та ідей, що оволодівають нашими думками як безумовно правильні й необхідні.

Поряд із знаннями, ціннісними орієнтаціями і переконаннями в структуру світогляду входять й **ідеали** - те, до чого спрямовані всі думки, почуття і діяння людей.

Базуючись на принципі історизму у вивченні світогляду як цілісного явища, припустимо говорити про історичні типи світоглядів, виділяючи при цьому міфологію, релігію і філософію.

Основним засобом, методом общинно-родового мислення була **міфологія** (від грецьк. *mythos* - переказ, оповідка і *logos* - слово, вчення) - тип світогляду, що містить у своїй основі міф - вигадану розповідь, витвір народної фантазії, у якому явища природи або культури подаються в наївно-антропоморфній формі.

Із згасанням первісних форм суспільного життя, поділом праці, класовим розшаруванням суспільства стає все складнішим пояснювати зміни соціальної реальності за допомогою міфології. Це обумовлювало формування релігії.

Релігія (від лати. *Religio* - благочестя, набожність, святиня, предмет культу) - така форма світогляду, у якому освоєння світу здійснюється через його подвоєння на поцейбічний, «земний», що сприймається органами відчуттів і потойбічний - «небесний», надприродний, надчуттєвий. Її виникнення пов'язане з таким рівнем розвитку людського інтелекту, коли з'являються зачатки теоретичного мислення. Віра в надприродні сили, у

Бога є засіб існування релігійної свідомості, просякнутої особливим настроєм, переживання, що характеризує внутрішній стан людини. Зовнішньою, соціально значимою формою прояву віри служить культ - система утверджених ритуалів та догматів.

Становлення і розвиток науки, якісні зміни в діяльності людей, оточуючій людину реальності обумовили формування третього типу світогляду - філософії.

Філософія (від грець. *phileo* - люблю і *sophia* - мудрість) - теоретично сформульований світогляд, система найзагальніших теоретичних поглядів на світ, місце в ньому людини, з'ясування різноманітних форм ставлення людини до світу, що виступають у понятійній, категоріальній формі, спираються на досягнення наук про природу і суспільство й демонструють певну міру логічної доведеності.

Філософська позиція, відповідно до якої світ пояснюється, виходячи з духу, свідомості, одержала назву **ідеалізм**. Філософи ж, що брали за основи світорозуміння природу, матерію, об'єктивну реальність, що існує незалежно від людської свідомості, утворювали різноманітні школи **матеріалізму**.

У вирішенні питання про пізнаваність світу існують позиції - антиподи. Точці зору пізнавального оптимізму протистоять більш песимістичні системи поглядів - **скептицизм** - філософська позиція, що характеризується сумнівом в існуванні надійного критерію істини, і **агностицизм** - заперечення можливості пізнання об'єктивного світу, його сутності і закономірностей.

Питання 2. На відміну від таких типів світогляду як міфологія і релігія, філософія нерозривно пов'язана з наукою, спираючись тією чи іншою мірою на її досягнення. Це обумовлює складність взаємозв'язку філософії і науки, розходжень у тлумаченні об'єкта і предмета філософії. Не претендуючи на істину в останній інстанції, як це роблять деякі автори, вважаємо за потрібне висловити деякі міркування з цього приводу.

Філософія і наука подібні за своїми структурами. Філософське і наукове знання складається з елементів (понять, суджень, умовиводів, принципів, законів і т.д.), організованих у систему, що підпорядковується законам логіки і утворює певний теоретично сконструйований світ, якому можна приписати характеристики істинності або хибності, співвідніши цей світ через людську практику зі світом реальних об'єктів. У такому розумінні філософія дійсно постає перед нами як наука. Проте за своїми об'єктами та предметами дослідження, а також основними функціями філософія і наука відмінні між собою як дві різні форми суспільної свідомості.

Об'єктом філософії виступають не природно - історичні феномени, як це має місце в науці, а уявні, теоретичні моделі, що презентують світ не інакше як у його ставленні до людини або людини у її ставленні до світу.

Істотно різняться також предмети філософії і науки. Предметом науки є закони, яким підпорядковуються природно - історичні феномени і закономірності, як їхні конкретні прояви. Предметом же філософії є основні детермінанти, що дозволяють оптимізувати процес розвитку світогляду, забезпечити відповідність уявних, теоретичних моделей, що відбивають реальну дійсність, останній, тобто самої цієї дійсності, що розвивається. Пошук таких детермінант здійснюється на основі потреб у соціальній гармонії, що формуються у певній людській спільноті.

І ще одне. Закони науки дозволяють робити прогноз, як буде розвиватися явище, що досліджується. Завдяки ж загальності філософських принципів, останні такою якістю не відрізняються, на їхній основі можна прогнозувати щонайбільше шляхи вивчення досліджуваного явища. Остання обставина, дозволяє чітко фіксувати відмінність філософії і науки, хоча разом з тим чітко вказувати й на їхній тісний взаємозв'язок: наука не може розвиватися без філософії, яка виконує щонайважливіші, властиві лише їй функції.

Питання 3. Які ж функції в складному комплексі суспільно - історичного життя виконує філософія?

Насамперед, функцію **експлікації**, тобто пояснення, розгортання і перебудови структур, що визначають ставлення людини до світу у всьому розмаїтті його проявів. Вона виступає як єдність трьох аспектів - онтологічного, гносеологічного і праксиологічного, яка специфічно реалізується в процесі рефлексії різноманітних форм суспільної свідомості - науки, релігії, політичної, правової, моральної і естетичної свідомості. Зокрема, філософський аналіз науки або її конкретної галузі передбачає осмислення суцього, уточнення наукової картини світу, того або іншого з її структуроутворюючих елементів, приведення їх у відповідність з отриманими науковими даними, виявлення детермінант, що дозволяють оптимізувати процес подальшого розвитку наукового пошуку і практичного використання одержаних результатів.

Наступна з функцій філософії - функція **раціоналізації**, переведення в логічну, поняттєву форму, а також систематизацію й теоретичне вираження сумарних результатів людського досвіду в усіх його формах.

Важливу роль у суспільно - історичному житті відіграють і такі функції філософії, як:

-критична функція - руйнації, розхитування догм, застарілих поглядів, уявлень і «селекції», акумуляції світоглядного досвіду, а також його передача (передача наступним періодам історії);

-функція асиміляції невідомого, творчого формування принципово нових ідей, світоглядних уяв, ідеалів;

-функція узгодження, інтеграції усіх форм людського досвіду - практичного, пізнавального, ціннісного.

Такі основні функції філософії, що визначають особливу роль її як форми суспільної свідомості в житті суспільства.